ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

2020. Vol. 12. Issue 1.

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Юлія Василівна Жук-Яремчук

Аспірантка кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна 72, Дніпро, 49000, Україна

Yuliia V. Zhuk-Yaremchuk

Ph.D. student of Department of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University,
Gagarina Ave., 72, Dnipro, 49000,
Ukraine

E-mail: yaremchuk.ju95@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-845X>

УДК: 114+394

РЕСТАВРАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ПРОСТОРОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ»: НАРОДЖЕННЯ ХОРИ

Received 18 March 2020; revised 22 April 2020; accepted 14 May 2020

DOI: 10.15421/352004

Анотація

Проблематика статті присвячена ретроспекції поняття простору, як онтологічної основи суспільства. Автор робить акцент на розгляді античної філософії у якості теоретико-методологічного фундаменту європейської думки, що започаткувала та обґрунтувала переважну більшість понять філософського дискурсу. Під впливом часу більшість з них втратили свої первинні значення, що призвело до розмивання лінгвістичних контурів в рамках сучасного філософського дискурсу. Отже, автор звертає увагу на те, що постає нагальна потреба актуалізації та ретроспекції ряду понять філософії, що сягають своїм корінням античності.

Ця робота безпосередньо стосується й категорії «простір», що є однією з онтологічних складових буття. Зазначається, що у переважній більшості розуміння поняття «простір» сьогодні трактується природничими науками, які за основу беруть принципи емпіризму. Таким чином, з метою ретроспективного аналізу проблеми автор звертається до Платона, який одним з перших виокремив категорію «простір», у значенні «хώρα». Саме звернення до етимологічного аналізу категорії простору-хώρα розкриває її глибинний зміст, що криється у символічності феномену, його онтологічному характері.

Ключові слова: *простір, місце, середовище, хώρα, обитель, топос, єдність, душа.*

Restoration of the «spatial environment» category: the birth of chora

Abstract

The issue of the article is devoted to retrospection of the concept of space as the ontological basis of society. The author focuses on the consideration of ancient philosophy as the theoretical and methodological foundation of European thought, which initiated and substantiated the vast majority of concepts of philosophical discourse. Over time, most of them have lost their original meaning, which has led to a blurring of linguistic contours within contemporary philosophical discourse. Thus, the author draws attention to the fact that there is an urgent need to update and retrospect a number of concepts of philosophy that go back to antiquity.

This work directly relates to the category of «space», which is one of the ontological components of being. It is noted that in the vast majority of understandings the concept of «space» today is interpreted by the natural sciences, which are based on the principles of empiricism. Thus, for the purpose of retrospective analysis of the problem, the author refers to Plato, who was one of the first to distinguish the category «space» in the sense of «хώρα». It is the reference to the etymological analysis of the category of space-хώρα reveals its deep meaning, which lies in the symbolism of the phenomenon, its ontological character.

Thus, etymological analysis reveals the crucial importance of хώρα – the country, the people, the agricultural surroundings. In other words, space, which is an integral part, is a natural extension of a policy that concentrates not only settlements but also residents. Хώρα acts not only as a space that creates the conditions for life, but also as the source of that life. This is a special place where the speculative is transformed into material, it is a certain space characterized by inhabited people. Also, on the example of the household, it becomes clear that it is strong in its conduct, and it is the way things are going. It can be said that хώρα is a «place» where a meeting takes place and everything finds its place, is placed according to its composition, and then exhibited in its true beauty and nobility. Хώρα is not just space and place, it is something more than a specific physical region or country. In fact, its meaning is determined by what it is filled with.

Keywords: *space, place, environment, хώρα, cloister, topos, unity, soul.*

Реставрация категории «пространственная среда»: рождение хоры

Аннотация

Проблематика статьи посвящена ретроспекции понятия пространства, как онтологической основы общества. Автор делает акцент на рассмотрении античной философии в качестве теоретико-методологического фундамента европейской мысли, что начала и обосновала подавляющее большинство понятий философского дискурса. С течением времени большинство из них потеряли свои первоначальные значения, что привело к размыванию лингвистических контуров в рамках современного философского дискурса. Итак, автор обращает внимание на то, что возникает насущная необходимость актуализации и ретроспекции ряда понятий философии, которые уходят своими корнями в античность.

Эта работа непосредственно касается и категории «пространство», что является одной из онтологических составляющих бытия. Отмечается, что в подавляющем большинстве понимание понятия «пространство» сегодня трактуется естественными науками, которые за основу берут принципы эмпиризма. Таким образом, с целью ретроспективного анализа проблемы автор обращается к Платону, который одним из первых выделил категорию «пространство» в значении «хора». Обращение к этимологическому анализу категории пространства-хора раскрывает ее глубинный смысл, что кроется в символичности феномена, его онтологическом характере.

Ключевые слова: пространство, место, среда, хора, обитель, топос, единство, душа.

Постановка проблемы.

Проблема дослідження феномену просторового середовища постає однією із фундаментальних в філософських дослідженнях. Тоді як, за весь історичний період уявлення про простір змінювалися та приймали різні значення, – простір поставав пустотою, порожнечою або ж географічною площиною. Тому стає важливо віднайти значення просторового середовища. Дослідженням категорії простору, зокрема, «хора» займалися такі структуралісти, як Ж. Дерріда, Ю. Кристева, Дж. Капуто, А. Вальєга, Надир ель-Ізрі, а також не залишається вона без уваги таких науковців, як Р. Шелдон, Г. Шоу, М. Маргароні, О. Богомолів. С. Домников та ін.

Мета даної статті полягає в пошуку та реструктуризації значення поняття «просторове середовище» шляхом етимологічного, лінгвістичного та ретроспективного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Антична культура стала основоположницею та передвісницею постановки багатьох актуальних питань сучасної філософської думки. Більш того, філософія античності заклала підґрунтя аналізу тих загальнолюдських цінностей, що розгорнули перед нами «космос» Всесвіту – культурний фундамент європейської цивілізації. Іншими словами, можна зауважити, що переважна більшість категорій сучасного філософського дискурсу народжуються саме у традиції античності, яка

через звернення до первинних сенсів понять дає змогу висвітлити першопричини явищ. Серед останніх, однією із найважливіших і тривалий час неосяжних категорій в філософській традиції, стає «простір».

Поняття простору концептуалізує основну умову існування буття – наявність місця для існування й співіснування речей та явищ. Простір являє собою одну із важливих філософських категорій та відіграє провідну роль у різноманітних розділах наукового знання, де він розуміється, як правило, досить абстрактно, тобто позначає абстрактні простори, що розглядаються в рамках тих чи інших теорій та концепцій. Можна зауважити, що традиційне для дискурсу класичної наукової традиції розуміння простору зводиться до трьохвимірного фізичного виміру споглядаемого світу [4]. Достатньо часто простір сприймається інтуїтивно, як певне місце представлених в ньому подій, що вміщує фізичні об'єкти та пов'язані із ними явища, або як місце, що визначає сутність подій, які відбуваються в ньому. При цьому, у повсякденному житті поняття часто використовується метафорично. Наприклад, простір вживається у значенні «атмосфери певного місця», «великої ділянки земної поверхні», «проміжку часу», «вільного великого місця» тощо.

В своєму етимологічному значенні, що народжується переважно в рамках античної філософії, поняття простору у якості онтологічного феномену розгортається як «про-

стір-хора». Хора (від грец. *χώρα*) – це «місце, земля, країна», тобто простір, що є невід'ємною частиною, природнім продовженням полісу. У значенні сільськогосподарської околиці, довкілля, що зосереджує у собі не тільки поселення, але і мешканців, хора займається сільським господарством та забезпечує мешканців поліса продовольством, тобто створювала та підтримувала умови для його життя [3; 13]. Хора виступає не тільки простором, що створює умови для життя, але і джерелом цього життя. Поліс обмежений у своєму існуванні, здебільшого це просто сукупність будівель заселених людьми, що опікуються лише політичним. У той час, коли хора має більш глибоке значення.

Подальший лінгвістичний екскурс поняття, продовжує цю ж античну лінію інтерпретації феномену хори і закріплює за хорою значення «країни та людей» [17, с.791]. Це є концептуально важливим акцентом, який підкреслює саме онтологічне значення феномену, що виводить його за межі лише географічної площини та території. *Хору сповнюють люди, які надихають її життям, надають характеру живого місця, місця, що несе життя.* У зв'язку з цим, цікаву конотацію поняття хори знаходимо у ранньохристиянських тлумаченнях. Так, зокрема, зазначається, що у ранні часи у кожній християнській спільноті, що відносилася до єпископського приходу, поруч з паракією (парокія «парохія, парафія»), енорією (ἐνορία), була хора (*χώρα*) [16]. Про онтологічне значення феномену простору-хори свідчить і той факт, що в IV та на початку V ст. у сільські місцевості призначалися хорепископи (τῶν χωρῶν ἐπίσκοποι, от *χώρα*). Тотожність понять може доповнити походження слова парафія, що з грецької мови *παρά* – «біля» + грец. *οἶκος* – «дім», що може свідчити не тільки буквально близькість до дому, але і наближеність до дому, до родини, спорідненість і навіть братство. Це не просто адміністративна одиниця території, а спільнота людей, що об'єднані певними ідеями і принципами, які й надають хорі такого особливого характеру, якості.

Перші спроби філософської концептуалізації поняття *χώρα* знаходимо у Платона. Фі-

лософське значення, що надав Платон хорі у своєму діалозі «Тімей», має значення певного місця між ейдосом та матеріальним світом, в якому знаходить своє втілення ідея. Тобто ця категорія стала поясненням способу та місця реалізації ідей. Смысл, який надавав їй Платон має глибокий зміст, але при перекладі на інші мови її суть стає доволі умовною.

Розмірковуючи про створення Всесвіту, Платон спирається на вже відомі поняття, такі як «буття» та «становлення». З одного боку, є тотожна ідея: ненароджена та непогублена, незрима та невідчутна, віддана до мисленнєвого сприйняття. З іншого боку, існує щось подібне до ідеї, але «щось» народжене, рухоме, та відчутне для сприйняття. Світ «ейдосів», світ ідей знаходиться за межами фізичного простору, у ньому живуть абсолютні істинні та вічні ідеї речей, тому це місце прекрасне, благородне та вічне, однак, його неможливо порівняти із місцем, бо не характеризується фізичними властивостями цього світу.

Так, Платон виокремлює істинне буття (ὄντος ὄν) та відображення істинного буття (γένεσις), так як у матеріальному світі існують речі відмінні від ідей, тому мислитель говорить про третій вимір, третій рід, «годувальницю» і це – *χώρα*, вона виступає певним містком між світом ідей та матеріальним світом, поєднуючи їх, в середині неї народжується становлення. Платон приводить аналогію буття із батьком, простору із матір'ю, становлення із дитям. На думку М. Ямпольського, хора – це те особливе місце, де відбувається трансформація умоглядного у матеріальне [20].

Як зазначає М. Гайдеггер, у греків не існувало спеціального слова для позначення простору, ймовірно через те, що вони сприймали просторовість виходячи з місця, а не протяжності, місця як хори, у значенні «не місця і не простору, але того, що зайняте, заселене осілими людьми» [18, с.146]. Якщо топос відповідає на питання «Де це є?», то хора відповідає на складніше питання «Чому взагалі де це є?» – зазначає О. Берк [Цит. по: 3, с.13].

Отже, як відзначає Ж. Дерріда, на думку Платона, у хорі ідея відбивається в матерії, для ідеї є можливість матеріалізуватися, саме у цьому просторі об'єкти здобувають індиві-

дуальні неповторні властивості, без хори усі речі були б однакові [5, с.146]. Осадча О. наголошує на відмінності понять «хора» та «топос». Так, Платон розробляє топос як простір фізичний, у той час як хора – розумоосяжний простір, який можна віднести до надчуттєвого світу. Тому, космологія Платона, що містить поняття «хора» тлумачить його, як розуміння деякої реальності, що стає можливою для відчуття через дифузію, перетин буття та становлення, а саме у зв'язку із перехрещенням чуттєвого та надчуттєвого світів. У решті решт, те що поєднує ідею із живим об'єктом в одне ціле і є тим простором, хорою [13].

Також Платон надає тлумачення поняттю «*χώρα*», зазначаючи, що це парадигма космосу, що окреслює духовний рух Всесвіту, в певній мірі це правильний рух по колу, що можна назвати танцем. Хора – іменник жіночого роду, що Платон кличе «матір'ю і восприємницею (хресною)», «годувальницею». Схоже греки описували і Гею, проте хора не належить до жіночої раси. Вона надає обитель для усього, що народжується, але сама сприймається поза відчуттями, шляхом незаконного умовиводу, в який важко повірити [2; 11]. У зв'язку з цим, Демокрит наголошує, що незаконна (незаконнонароджена) думка та, що виникла *спонтанно природньо*, вона раптова з'явилася у голові, що можна порівняти із природним явищем. У свою чергу законнонародженою думкою називає ту, що виникає у полі власне роздумів [23].

На підтвердження цьому хочеться навести висловлювання видатних мислителів: «У істини проста мова» – Г. Сковорода, «Саме найпростіші істини людина осягає найпізніше» – Л. Фейербах. Під час пошуку істини існує ймовірність взяти за вихідні принципи помилкові твердження та невірні орієнтири, у цьому разі істина спотворюється або губиться. Тому, керуючись досвідом різних культур та часів, можна стверджувати, що істина приходить природньо, до тих, хто хоче її дізнатися.

Звернемося до Гайдеггера, який хоч і говорить про материнські функції хори, проте не ототожнює її із фізичними характеристиками жіночої статі, не приписує їй еротичності та жіночих форм. Це щось більше за порівняння із матір'ю [7, с.265]. На нашу думку, це

навіть більше за лоно, з яким також присутнє порівняння. Лоно у значенні «груди, утроба», має символ ніжності. Це те, що є пристановищем, притулком для чогось. Прийняти до лона – стати частиною чогось. *Лоно* постає для нас як *об'єднуючий принцип, принцип спільності та єдності, простору, що приймає та дає життя*.

Мислитель зазначає, що крім матерії та форми є третій рід, а саме простір, який не сприймає руйнування, а дарує обитель усьому, і сам сприймається поза відчуттями. Існує твердження, що для будь-якого буття має бути «десь», в «якомусь місці» та «займати» певний простір, а те що не знаходиться ні на землі, ні не небесах, нібито і не існує [15].

Цікавим та доволі незвичним прикладом для визначення хори стає для нас господарство. Адже на прикладі *господарства*, стає зрозумілим, що воно *міцне своїм веденням, і воно таке, як там ведуться справи*. Якщо діяльність господарства направлена на стабільність та сталість, то воно і ладне. Справа в тому, що ведення господарства та його стабільність мають не одну суть, вони окремі, дійсно, не кожна справа дієва, та не кожне господарство є добрим. Та постає питання, що це таке «окремо», що вміщує в собі і ведення і сталість господарства? Це *хора*, що містить складові господарства, як вони зібрані в своїй відмінності «глаголаньем», та мають потужність для використання. Так, Платон каже про *хору*, як «місце», де все розміщується дієсловом, тут і справа, і господарство відбувається злагоджено. Таким чином, можна сказати, що хора – це «місце», де відбувається зустріч і все знаходить свої місця, розміщується згідно свого складу, а потім виставляється в своїй дійсній красі та благородстві [19, с.162].

Подальший аналіз поняття хори зустрічаємо у Аристотеля. Аристотель як учень Платона багато чого запозичив у нього, але бажання власного осмислення створило суперечні моменти у трактуванні одних і тих самих понять. Якщо Платона цікавила космологія, то Аристотель, в свою чергу, схиляється до чистої фізики, звідки і з'являються розбіжності. Філософія Аристотеля частково така сама як у «батька», а частково напружена проти

нього. Іншими словами, він ставить себе в центр та вибудовує політику, державу, філософію, космологію та теологію, виходячи із центральної позиції. Аристотель наголошує, що його філософія є істинною, правильною в обох напрямках, де немає ні матеріального, ні парадигмального, але є феноменальне. Принциповою відмінністю є те, що для Аристотеля є *явище*, тоді як для Платона *ідея*.

Аристотелівська філософія не лише заперечує верхній світ ідей Платона, але і світ «хори». Він відрізняє *ейдос* від *ідеї*, *χώρα* від *ύλη* (хюле – матерія). Він *ейдос* мислить як верхній горизонт, а матерію – як нижній горизонт, – це границі світу. За їх кордонами нічого не існує, тому у Аристотеля і немає поняття «трансцендентного», позамежного. Дугін А. зазначає, що на противагу трактовці Платонівського простору (*χώρα*) – як вмістилище тіл та інтелігібельної матерії, що дозволило дати онтологічне обґрунтування існування тіл, Аристотель висунув поняття місце (грец. *τόπος*, лат. *locus*), як частину простору, центр співвідношення фізичних тіл. Його підхід до визначення простору-місця пов'язаний з вченням про першу сутність субстанції, він наполягає на дотиково-фізичній трактовці простору-місця, що дозволяє зрозуміти рух як зміну місця. Аристотель визначає місце, як границю рухомого, а для усіх рухомих тіл – абсолютний кордон [7, с.247]. Як і Аристотель, який надає простору-хорі значення матерії, Плотін, також наголошує на матеріалістичному трактуванні хори, та притримується її негативних характеристик, називаючи її майже небуттям [1, с.92].

Значний інтерес до платонівської хори, відроджується пізніше, в рамках постмодерністського дискурсу Ж. Дерріди, Ю. Кристеві, А. Вальєга, Дж. Капуто, Надир ель-Ізрі. Так, у Кристеві Ю. хора трактується як невимовна цілісність суб'єкта, що створена враженнями та їх застоями в їх русі [24, с.25]. А от Ж. Деріда розробляє хору як абсолютне інше, відсутність сенсу та порожній знак [9, с.86]. Розробляють категорію хори й Ребека Шелдон, Нік В. Еспосіто, Міхаель Лазарін, Грегорі Шоу, Адріанна Кальфопулу, Пайві Кімляйнен та Арі А. Лехтінен, Елізабет Гамар,

Ліза Ландрум, М. Маргароні, а також вітчизняні дослідники А. Романова, С. Якушенко, І. Протопопова, С. Домников, О. Богомолов, О. Коробкіна, Т. Бородай та інші. На думку сучасних дослідників, функцією хори є граничність, бути порогом, невидимим кордоном між чуттєвим світом та прообразами, первісною формою – архетипами. Зауважується, що значення хори не зводиться лише до місця, але до місця диференціації, де розум може розрізнити буття та видимість. Проте, суть хори глибша – вона полягає у сполученні, що створює антиномічність, адже вона поєднує надчуттєвий та чуттєвий світи. Так наприклад, Ніколетта Ісар наводить цікаву ретроспекцію поняття хори. Дослідниця проводить аналогію між храмом та хорою – просторовим буттям Бога [23]. У цьому сенсі, хора постає як середовище храму, що стає символом *соборності, єдності і, безсумнівно, живим середовищем*.

Згідно ствердження Ж. Дерріди, – Платон за допомогою *χώρα* онтологізував та піддавав забуттю «ритм» Левкіппа і Демокрита. Ритм (*ρυθμός*) походить в грецького дієслова *ρεῖν* (текти). Проте *ρυθμός* не застосовувався по відношенню до водоймів, і не мав значення ритму. Саме у працях Левкіппа та Демокрита, ми зустрічаємо специфічне тлумачення, у значенні упорядкованості частин деякого цілого, що визначає ціле. У Платона, ритм є порядком в русі. Ми вже зазначали зв'язок хори із рухом, що наштовхує на припущення, що хора – це не статичне, вічнорухоме середовище, у якому кожен/кожна знаходить своє місце для життя та процвітання [10, с.63].

Ніколас Ентрікін наголошує на тому, що не вірно розглядати хору лише як місце, а бажано використовувати такі словосполучення, як місце-регіон та місце-пейзаж [22, с.64]. Жак Дерріда у зв'язку з цим, звертається до платонівських аналогій золота та воску. Золото, матеріал, що приймає різний відбиток, монети чи медалі, наприклад. Можна відлити золоту гривню, але це не значить, що золото перетворюється на гривню, але ця монета матиме цінність і вагу золота. При цьому монета може змінювати свою номінальну вартість, але вона не перестає бути золотом. Так само і віск приймає будь-які форми, не перестаючи

бути воском [9, с.83]. Таким чином, є місце, яке є країною, наприклад Франція, Німеччина, Україна, це місце є місцем символічним, окрім географічної своєї контурності. Так, коли Гуссерль говорить про Європу, як місце філософії та науки, це значить, що це не просто місце фізичне. Греція – це духовний зміст Греції, так як і Україна – духовний зміст України. *Тобто не форма диктує зміст, а навпаки.* Україна не зводиться до географічного чи політичного простору. Промовляючи «Україна», ми маємо на увазі *простір-хору*, тобто те місце, де і культура, і суспільство, і політичний простір, автентичність, самобутність тощо народжуються як наслідок взаємодії «місця, етносу, культури». Іншими словами, цитуючи Т. Бородая, можна зауважити, що хора виступає джерелом сили, що зворушена «божественним подихом» та поєднана із «буттєвим». Це місце натхнення, значення якого не має границь, це область, що має своїх дітей.

Змістовно протилежною «хорі» є пільма небуття. Хора за своєю суттю як душа (за Платоном), її краса полягає в упорядкованості, праці, діяльності, у злагодженості правил того мистецтва, що їй притаманне [7, с.64]. Як і душі, хорі притаманна спрямованість до безкрайньої області Благого, опанування і пізнання світу, втілення у ньому, світ наділяється особливим статусом (відбувається перехід від простору власного тіла до полісу (хори), як тіла суспільного). Антична філософія надає роз'яснення пільмі та небуттю, вбачаючи їх в матерії. Матерія – це пільма, порожнеча, глибока й недосліджена прірва та безодня. Матерія, тобто небуття – це ні душа, ні життя, ні ейдос і не логос, вона безякісна та безформна, що немає образу. Вона щось вкрай неви-

значене, це повна відсутність будь-чого, вона позбавлена життя, це і є абсолютне небуття [11, с.236-238]. У той час, коли простір-хора уособлює в собі життя у різних його проявах та формах.

Висновки.

Підводячи підсумки, можна сказати, що лінгвістичний екскурс поняття «хора» свідчить про метафізичний характер змісту поняття. Хора не просто простір і місце, це щось більше за конкретний фізичний регіон чи країну. По суті, її значення пов'язане із тими, хто її населяє, тобто людьми. Але людьми, що створюють спільність, вони об'єднані та єдині своїми поглядами, що свідчить про певну родинність. Називаючись умовно «простором», хора характеризується як динамічне середовище, у якому кожен та кожне має своє місце, і все там упорядковано, і спрямовано на розвиток. Через те, хора саме така, як в ній відбувається рух та які якісні значення вона вміщує. Це не лише географічне місце, а простір заповнений, життєдайний та животворний, як храмовий простір, у якому відбувається поєднання надчуттєвого та чуттєвого світів, у якому кожен може знайти своє місце. Таким чином, хора набуває значення душі, що спрямована до блага, що втілюється у світі, з'єднана із «буттєвим» і зворушена божественним подихом, керується правилами ввіреного таланту. Отже, зміст хори як середовища полягає не у її географічному характері, не у кордонах та природних умовах, а саме у тому, чим вона сповнена: народом, мовою, культурою, традиціями, знаннями, оригінальністю тощо. Іншими словами, хора і є душа-простір-місце, що сповнена та рушійна своєю трансцендентною суттю.

Бібліографічні посилання

1. Богомолів А. Апофатическая проекция учений о материи в философии Платона, Аристотеля и Плотина. Манускрипт Тамбов: Грамота, 2019. Т.12. Выпуск 5. С. 91-94. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.gramota.net/materials/9/2019/5/19.html (дата звернення: 1.02.2020).
2. Бокшицкий А. х́ора-топос-пространство. *Символы, образы, стереотипы: Художественный и эстетический опыт. Международные чтения по теории, истории и философии культуры.* 2000. Вип. 9. С.193-196.
3. Виноградов О. Антропологізація географічного простору в прозі Жоржа Перека («Речі», «W, або спогад дитинства», «Життя спосіб використання»): дис. канд. філ. наук : 10.01.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2015. 230 с.

4. Гуманитарная энциклопедия / Д. Никулин та ін. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://gtmarket.ru/encyclopedia/> (дата звернення: 6.02.2020).
5. Деррида Ж. Эссе об имени. СПб: Алетейя, 1998. 192 с.
6. Домников С. Душа и Место: патриотическая топика в трудах Платона и Аристотеля. *Проблемы российского самосознания: патриотизм, гражданственность и отечественная культура* : зб. матеріалів Х Міжнар. наук. конф., 3, 8-10 жов. 2010 р. Москва, Білгород: ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. С. 58-66. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://iphras.ru/uplfile/philec/domnikov/prs-10.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
7. Дугин А. Мартин Хайдеггер: возможность русской философии. М : Академический Проект, Гаудеамус, 2011. Т.2. 500 с.
8. Дьяков А. Хорология Деррида Заметки на полях. *ХОРА*. 2008. №4. С. 81-90. URL: <http://www.jkhora.narod.ru/2008-4-07.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
9. Измайлов И., Пойзнер Б. Аксиоматическая схема исследования динамических систем: от критериев их разобщения к самоизменению. Том. гос. ун-т. Томск : STT, 2011. 570 с. URL: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000423310> (дата звернення: 12.02.2020).
10. История философии: Запад-Россия-Восток. Философия древности и средневековья / за ред. Мотрошиловой Н. Кн. 1. М.: Греко-латинский кабинет, 2000. 480 с.
11. История философии: Энциклопедия / за ред А. Грицанова. Мінськ : Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. 1376 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.logic-books.info/sites/default/files/gricanov_red_istoriya_filosofii_encyklopediya.pdf (дата звернення: 26.01.2020).
12. Новая философская энциклопедия в 4-х томах / Научно.-ред. совет: В. Стёпин, А. Гусейнов, Г. Семигин, А. Огурцов. М.: Мысль, 2000. Т. 1-4. 2659 с. (2-е изд., испр. и допол. М.: Мысль, 2010. Т. 1-4. 2816 с.). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH01a2e36ebf712afcc7be65a2?p.s=TextQuery> (дата звернення: 14.02.2020).
13. Осадча О. Українська хатня ікона-образ кінця XVIII –XX століть як етнокультурний феномен (історія, типологія, художні особливості): дис. кандидата мистецтвознавчих наук: 26.00.01 / Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2010. 219 с.
14. Платон. Тімей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/plato01/27timei.htm> (дата звернення: 23.01.2020).
15. Православная Энциклопедия. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.pravenc.ru/> (дата звернення: 25.01.2020).
16. Протоирей Дьяченко Г. Полный церковно-славянский словарь. М.: БММ, 2013. 1120с.
17. Хайдеггер М. Введение в метафизику. *Высшая религиозно-философская школа*. СПб: НОУ, 1998. 302 с.
18. Худенко А. Топология объекта. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. № 8. С. 161-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2015_8_45 (дата звернення: 11.02.2020).
19. Ямпольский М. Платон: мимесис и хора. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/h/Hora-2.html> (дата звернення: 11.02.2020).
20. Envisioning Landscapes, Making Worlds: Geography and the Humanities, edited by S. Daniels, D. DeLyser, J. Entrikin, and D. Richardson, London and New York. 2011. 322 pp.
21. Isar N. Chorography (chora, choros) – a performative paradigm of creation of sacred space in Byzantium. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://hierotopy.ru/contents/CreationOfSacralSpaces_02_Isar-Chorography_2006_EngRus.pdf (дата звернення: 24.02.2020).
22. Kristeva J. Le révolution du langage poétique. Paris: Seuil, 1974.
23. Χώρα. Энциклопедия культур Deja Vu: : веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/h/Hora.html> (дата звернення: 11.02.2020).

References

1. Bogomolov A. Apofaticheskaya proyektziya ucheniy o materii v filosofii Platona. Aristotelya i Plotina Manuscript Tambov: Gramota. 2019. Tom 12. Vypusk 5. S. 91-94. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: www.gramota.net/materials/9/2019/5/19.html
2. Bokshitskiy A. χώρα – topos – prostranstvo. Simvoly. obrazy. stereotipy: Khudozhestvennyy i esteticheskiy opyt. Mezhdunarodnyye chteniya po teorii. istorii i filosofii kultury. 2000. Vyp. 9. S.193-196.

3. Vynohradov O. Antropolohizatsiia heohrafichnoho prostoru v prozi Zhorzha Pereka («Rechi», «W, abo spohad dytynstva», «Zhyttia sposib vykorystannia»): dys. kand. fil. nauk: 10.01.04 / Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. Kyiv, 2015. 230 s.
4. Gumanitarnaya entsiklopediya / D. Nikulin ta in. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://gtmarket.ru/encyclopedia/>
5. Derrida Zh. Esse ob imeni. SPb: Aleteyya. 1998. 192 s.
6. Domnikov S. Dusha i Mesto: patrioticheskaya topika v trudakh Platona i Aristotelya. Problemy rossiyskogo samosoznaniya: patriotizm. grazhdanstvennost i otechestvennaya kultura : zb. materialiv Kh Mizhnar. nauk. konf.. 3. 8-10 zhov. 2010 r. Moskva. Bilgorod: ID «Belgorod» NIU «BelGU». 2013. S.58-66. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://iphras.ru/uplfile/philec/domnikov/prs-10.pdf>
7. Dugin A. Martin Khaydegger: vozmozhnost russkoy filosofii. M: Akademicheskij Proyekt. Gaudeamus. 2011. T.2. 500 s.
8. Diakov A. Khorologiya Derrida Zametki na polyakh. KhORA. 2008. №4. S. 81-90. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.jkhora.narod.ru/2008-4-07.pdf>
9. Izmaylov I., Poyzner B. Aksiomaticheskaya skhema issledovaniya dinamicheskikh sistem: ot kriteriyev ikh rastozhdestvleniya k samoizmeneniyu. Tom. gos. un-t. Tomsk : STT. 2011. 570 s. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vtls:000423310>
10. Istoriya filosofii: Zapad-Rossiya-Vostok. Filosofiya drevnosti i srednevekovia / za red. Motroshilovoy N. Kn. 1. M.: Greko-latinskiy kabinet. 2000. 480 s.
11. Istoriya filosofii: Entsiklopediya / za red A. Gritsanova. Minsk : Interpresservis; Knizhnyy Dom. 2002. 1376s. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://www.logic-books.info/sites/default/files/gricanov_red_istoriya_filosofii_encyklopediya.pdf
12. Novaya filosofskaya entsiklopediya v 4-kh tomakh / Nauchno.-red. sovet: V. Stepin. A. Guseynov. G. Semigin. A. Ogurtsov. M.: Mysl. 2000. T. 1-4. 2659 s. (2-e izd.. ispr. i dopol. M.: Mysl. 2010. T. 1-4. 2816 s.). [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH01a2e36ebf712afcc7be65a2?p.s=TextQuery>
13. Osadcha O. Ukrainska khatnia ikona-obraz kintsia XVIII-XX stolit yak etnokulturnyi fenomen (istoriia, typolohiia, khudozhni osoblyvosti): dys. kandydata mystetstvoznachnykh nauk: 26.00.01 / Prykarpatskyi nats. un-t im. Vasylia Stefanyka. Ivano-Frankivsk, 2010. 219s.
14. Platon. Timei. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://psylib.org.ua/books/plato01/27timei.htm>
15. Pravoslavnaya Entsiklopediya [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.pravenc.ru/>
16. Protoirey Diachenko G. Polnyy tserkovno-slavyanskiy slovar. M.: BMM. 2013. 1120 s.
17. Khaydegger M. Vvedeniye v metafiziku. Vysshaya religiozno-filosofskaya shkola. SPb: NOU. 1998. 302s.
18. Khudenko A. Topologiya obyektu. Aktualni problemi filosofii ta sotsiologii. 2015. № 8. S.161-169. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2015_8_45
19. Yampolskiy M. Platon: mimesis i khora [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: <http://ec-dejavu.ru/h/Hora-2.html>
20. Envisioning Landscapes, Making Worlds: Geography and the Humanities, edited by S. Daniels, D. DeLyser, J. Entrikin, and D. Richardson, London and New York. 2011. 322 pp.
21. Isar N. Chorography (chora, choros) – a performative paradigm of creation of sacred space in Byzantium. [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: http://hierotopy.ru/contents/CreationOfSacralSpaces_02_Isar_Chorography_2006_EngRus.pdf
22. Kristeva J. Le révolution du langage poétique. Paris: Seuil, 1974.
23. Χώρα. Энциклопедия культур Deja Vu: : веб-сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ec-dejavu.ru/h/Hora.html> (дата звернення: 11.02.2020).